

Çeşitli İslam Merkezlerine Gönderilen Mushaflar ve Müslümanların Kur'an'a Verdikleri Önem*

Muhammed Zâhid el-Kevserî
*Çev. Muhittin AKGÜL***

İnsanlık tarihinde, müslümanların Kur'an-ı Kerim'e karşı gösterdikleri önemi, başka hiçbir toplum kendi kutsal kitabına vermemiştir. Kur'an'ın, gerek ezberlenmesi, gerek incelenmesi ve gerekse bir kitap haline getirilmesi gibi yakın-uzak onunla ilgili her konudaki bu önem verilme hususu, İslam'ın başlangıcından bu güne, bu günden de kıyamete kadar devam edecektir. Zaten Yüce Yaratıcı'nın Kur'an'ın korunması konusundaki beyanı da bunu göstermektedir:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ “Hiç şüphe yok ki o zikri, Kur'an'ı Biz indirdik, onu koruyacak olan da Biz'iz.” (Hicr 15/9).

İnsanlık tarihinde herhangi bir ümmetin herhangi bir kitabı ezberlediği ve bu ezber işini de asırların geçmesine rağmen nesilden nesile devam ettirdiği görülüş müdür? Hem öyle bir ezberleme ki, şehirlerde, köylerde hatta her yerde, büyük-küçük, genç-ihtiyar herkes onu ezberlemektedir. Herhangi bir Kur'an okuyucusu, merkeze en uzak yerlerden birinde olsa, onun bir kelimesini ya da bir harfini yanlış okuduğunda, yaptığı bu yanlış anında düzeltecek ve onu doğru okunuş şekline yönlendirecek birini bulur. İşte böyle bir durum, ancak Kur'an için söz konusudur.

Kur'an'ın Ezberlenmesi

İslam ümmeti, Kur'an-ı Kerim'i, indiği günden itibaren ezberlemeye başlamış, aynı zamanda bu ezberleme ve koruma işini İslam beldelerinin/yörelerinin her tarafında devam ettirmiştir. Bu durum, o kadar açık ve kesindir ki, bunda ancak aydınlık bir günde güneşin varlığından şüphe eden kimse şüphe edebilir. Ya da elle tutulan bu gerçeklere karşı içindeki bir düşmanlıktan dolayı şüphe görünümünü verebilir.

Zaten Allah Resûlü (s.a.s.) de, Kur'an âyetleri kendisine nazil olur olmaz onları ezberlemeye karşı son derece büyük bir özen gösteriyor, ashâbı Kur'an'ı öğrenmeye, başkalarına öğretmeye, ezberlemeye ve muhafaza etmeye şu müjdeli sözüyle teşvik ediyordu: “Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve başkalarına öğrendir.”¹ Bu konuda daha onlarca sahîh hadis bulunmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'in parça parça nazil olması, (Allah hepsinden razı olsun) Ashaba onun ezberlenmesini ve hükümlerinin daha iyi kavranmasını kolaylaştırmıştır. Nitekim Cenab-ı Hakk'ın şu beyanı da bu hususa işaret etmektedir:

“وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْتَبٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا” “Hem o vahyi, insanların zihinlerine sindire sindire okuman için zaman zaman gelen Kur'an dersleri halinde indirdik.” (İsrâ 17/106).

Hz. Peygamberin (s.a.s.) kırktan fazla vahiy katibi vardı. İşte bu vahiy katipleri, Resûlullah'a (s.a.s.) inen her vahiy parçasından hemen sonra, Ashabın huzurunda bunları yazıyorlardı. Bunların dışında diğer ashap da kendi güç ve imkanları ölçüsünde, inen bu vahiy bölümlerini yazma ya da başkasına yazdırma konusunda adeta yarışıyorlardı. Aynı zamanda ashap, indiği şekliyle ezberlemek için, sabah-akşam Resûlullah'a (s.a.s.) Kur'an okuyorlardı. Sahabe-i Kiramın, Kur'an'ın gerek yazılması, gerek ezberlenmesi ve gerekse okunması hususunda gösterdikleri üstün gayretleri, Kur'an'ın da haber verdiği gibi, kafirlerin şu şekildeki iftiralarına sebep oluyordu:

* Muhammed Zâhid el-Kevserî, *Makâlât*, el-Mektebetü'l-Ezheriyye, Kahire 1994, s. 101-114.

** Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi, (Doç. Dr.), makgul@sakarya.edu.tr.

¹ Buhâri, Fedâilu'l-Kur'an 21; Tirmizî, Fedâilu'l-Kur'an 15.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخِزُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا وَقَالُوا
أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا

“Kâfirler: “Kur’ân onun uydurduğu bir yalan olup, bu hususta başkaları da kendisine yardımcı olmuşlardır” diye iddia ettiler. Onlar böylece, kesin bir yalan söyleyip zulmettiler. Ayrıca: “Onun söyledikleri, kendisi için yazdırtmış olduğu ve sabah akşam kendisine dikte ettirilen önceki nesillerin efsanelerinden başka bir şey değildir” dediler.” (Furkân 25/4-5).

Ailesi olmayan fakir sahabiler, Mescid-i Nebevi’deki Suffe’ye gidiyor, Allah Resûlü’nün (s.a.s.) gözetiminde Kur’ân’ı okuyor ve aralarında müzakere ediyorlardı. Zira Resûlullah (s.a.s.), Kur’ân’ı hem ezberlemeleri, hem de müzakere etmeleri konusunda teşvik ediyordu. Öyle ki, Allah Resûlü’nün (s.a.s.) Mescidi, Kur’ân okuyanların sesleriyle inliyordu. Hatta şu ayet de onların hakkında nazil olmuştu:

وَاضْبُرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ

“Rablerine, sırf O’nun rızasını ve cemaline kavuşmayı umdukları için, sabah akşam yalvaranlarla beraber, sıkıntılara karşı candan sabret.” (Kehf 18/28).

Suffe, sadece fakirlerin barındıkları bir mekan olmayıp, aksine orası, Kur’ân’ın ezberletildiği, Ahkamının öğretildiği bir okuldu. Suffe’nin bu özelliğinden dolayı idi ki, Resûlullah (s.a.s.) defalarca oradaki bu sahabilerden, başka yerlerdeki kabilelere Kur’ân öğretmeleri ve dini meseleleri anlatmaları için öğretmenler gönderiyordu. Medine-i Münevvere’de – Allah şerefini arttırsın- Daru’l-Kurra/Kur’an öğreticileri için kâripler “Kur’ân okuyanlar” için özel bir yer vardı. Burası, ta Resulullah’ın (s.a.s.) hicretten önce Medinelilere Kur’ân öğretmesi için gönderdiği Mus’ab b. Umeyr’in (r.a.) zamanından beri, Kur’an kıraatı için dışarıdan gelenlerin kaldıkları bir mekandı. Aynı zamanda Allah Resûlü (s.a.s.), Kur’ân okumada maharetli olan ashaba, diğer insanlara öğretme görevini, insanlara da, kendi gösterdiği bu kişilerden Kur’ân’ı öğrenmelerini ermretmişti/tavsiye etmişti. Öyle ki Medine-i Münevvere, maharetli Kur’ân okuyucuları olan “kurralarla” dolup taşıyordu. Allah Resûlü de (s.a.s.) bu kurralardan grup

grup, civar bölgelerde Müslüman olan insanlara Kur’ân öğretmeleri ve dini konularda rehberlik yapmaları için gönderiyordu. İşte bu Kur’ân öğretmenlerinin sayısı oldukça fazlaydı. Nitekim bunların isimleri, gerek tafsilatlı olarak telif edilen siyer kitaplarında, gerekse sahabe hakkında yazılan kitaplarda ele alınmıştır. Bunlardan yetmiş kadarı Bi’r-i Maûne’de aldatılarak şehid edilmiştir. Allah Resûlü de (s.a.s.) pusuya düşürülüp haince şehid edilen bu Kur’ân hafızları karşısında son derece üzülmüş, bir ay boyunca, onlara haince pusu kurup şehid eden Ra’l, Zekvân ve Useyye adındaki şahıslara sabah namazlarında kunut ederken beddua etmiştir.

Bu son derece üzücü olaydan sonra, ashabin Kur’ân’ı ezberlemeye dönük gayretleri daha da arttı. Kur’ân-ı Kerîm’i ezberleme konusunda ashabin yöntemi, önce âyet grupları şeklinde onları öğrenmek, sonra da sureler halinde ezberlemektir. Bundaki gaye, bu metodu kullanarak herkesin Kur’ân’ı ezberlemede kendi gücü nispetindeki alması ve her vesilede Kur’ân ezberleyenlerin sayılarını çoğaltmaktır. Ashaptan bazıları Kur’ân’ın tamamını ezberliyordu. Bazıları ondan birkaç sure ezberliyordu. Diğer kısımlarını da başkaları ezberlemek suretiyle ortaklaşa tamamını ezberlemiş oluyorlardı. Böylece Kur’ân’ın tamamı, ashap arasında paylaşılarak tam bir şekilde ezberlenmiş oluyordu. Fakat ashaptan Kur’ân’ı ezberlemeyenlerin büyük bir çoğunluğu arasında da, yanlarında birisi Kur’ân’ı yanlış okuduğunda, bu yanlışla dikkat çekenlerin sayısı az sayılmazdı. Bu da onların sürekli Kur’ân okumalarından ve onu çokça dinlemelerinden ileri geliyordu. Ashabin içinde, sabah namazı gibi cehri namazlarda cemaate imamlık yapanlar vardı ki, bunlar bu namazlarda Kur’ân’ın en uzun ilk yedi suresini okuyorlardı. Bunun da ötesinde ashap arasında Hz. Osman ve Temîmu’d-Dârî gibi kimseler de vardı ki, bunlar bir rekatta Kur’ân’ı hatmediyorlardı. Tabiin döneminde Ebû Hanife hazretleri de aynısını yapıyordu. Ayrıca selef-i salihin arasında her Ramazan ayında altmış hatim yapanların sayısı hiç de az değildi.. Öyle ki her dönemdeki İslam bilginleri, ayda bir Kur’ân hatmini az görüyordu. Her asırdaki bu bilginlerin büyük bir çoğunluğu, ancak haftada bir Kur’ân hatmini normal karşılıyordu.

Cenab-ı Hakk'ın ashaba bahşettiği hafıza gücü ve kolayca ezberleme yeteneği, Kur'ân'ı ezberlemeyi onlara kolaylaştırmış oluyordu. Arapların ezberlediği kasideler, hutbeler, şiirler ve darb-ı meseller bir takım hasta ruhlar ve körü körüne bir kin duygusuna sahip olanlar dışında, diğer milletleri hayretlere sevkedecek bir üne sahipti. Bundan da, onların kalplerini derinden etkileyen, yüksek derecedeki belağatıyla gözlerini kamaştıran ve Kur'ân'ın Hamid ve Hakîm sıfatlarına sahip olan Allah tarafından geldiğini gösteren yüce anlamlara sahip Kur'ân'ı, ezberleme hususundaki durumlarının nasıl olabileceği ortaya çıkmaktadır.

Resulullah'ın (s.a.s.) Kur'ân'ı Cibril'e Arzı

Konuyla ilgili Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sahih bir şekilde gelen rivayetlerden de anlaşıldığı üzere Resûlullah (s.a.s.), her yıl Ramazan ayında bir defa Kur'ân'ı Cibril'e arz ediyordu. Hatta vefat edeceği yılın Ramazan ayında da Kur'ân'ın Cibril'e arzı iki defa olmuştu. Bu arzdaki kıraatta, baştan sona Cibril okuyor Allah Resûlü (s.a.s.) dinliyordu, sonra Allah Resûlü (s.a.s.) okuyor Cibril dinliyordu. Bu şekildeki metod, iki okuyucu arasındaki birliğin pekiştirilip gerçekleştirilmesi içindi. Böyle bir yöntemle bir yılda Kur'ân baştan sona Hz. Peygamber ile (s.a.s.) Cibril arasında iki defa okunmuş oluyordu. Vefat ettiği yılda da bu okuma dört defa olmuştu. Son yıldaki bu okumanın geçmiş yıllardakinin iki katına çıkmış olmasından da Allah Resûlü (s.a.s.), vefatının yaklaştığını anlamıştı. Anladığından dolayı da bütün ashâbı toplamış, en son arzdaki şekliyle Kur'ân'ı baştan sona onlara yeniden okumuştur.

Kur'ân'ın Bazı Kelimelerinin Farklı Şekillerde Okunması “Kıraatler”

Her tabakada mütevatir olarak kabul edilen Kur'ân'ın farklı kıraatleri, işte bu son arzda okunan kıraatlerdi. Dolayısıyla bu mütevatir kıraatlerin bir harfini inkâr eden kafir olur. Bu mütevatir kıraatlerden bir kısmının mütevatir olduğu herkes tarafından açıkça bilinmektedir. Ancak bir kısmı da vardır ki, bunu herkes değil ancak kıraat ilmiyle meşgul olan kimseler bilebilir. Birinci kısımdaki kıraatlerden birinin inkârı, ittifakla küfrü gerektirir. İkinci kısımda ise, bu kıratı inkâr eden kimse, kendisine kesin bir

delille konu ispat edilmesine rağmen hâlâ inat edip kabul etmiyorsa bu davranış küfür olarak kabul edilir. Kıraat konusunda üstad kabul edilen Cezerî'nin “Müncidu'l-Mukriîn” adlı eserinde kıraat-i aşerenin her tabakasındaki ravileri çok açık bir şekilde tespit edip ortaya koyarak, sadece yedi kıraat da değil, on mütevatir kıratın durumunu netliğe kavuşturmasına rağmen, -her ne kadar Şevkânî ve Sıdık Hân el-Kinnevcî gibi kimseler bu kıraat meselesine biraz cüretle yaklaşıyorlar bile,- yedi ya da on kıraati hafife almak gerçekten dini açıdan oldukça tehlikelidir. Kaldı ki Cezerî de kıraat-i aşerenin her tabakasındaki ravilerini tam olarak zikretmemiştir.

Bundan daha da düşündürücü olanı ise, gerek Şevkânî ve gerekse Kinnevcî'nin kıraatlere böyle bakışlarını, İbn Cezerî'ye nispet edilen bir görüşten çıkarmış olmalarıdır. Halbuki Cezerî'nin “Müncidu'l-Mukriîn”deki mütevatir kıraatlerle ilgili görüşü oldukça açıktır. İbn Cerir'in İbn Âmir ve benzerlerinin kıraatlarıyla ilgili söyledikleri ise gafletten kaynaklanan hata olduğundan ikinci kısımdan sayılır. Zemahşerî'nin Keşşaf'ındaki hatalar da aynı kabildendir. Allah bizleri korusun hatalara düşürmesin. Zaten İbn Cerir kıraat konusunda yeterince uzman bir alim olmadığı gibi, asla kendisini bu ilmi okuma ve okutmaya tahsis edenlerden değildi. Nitekim kıraat ilmi uzmanlarının da dikkat çektiği gibi, onun bu konudaki yanlışlarının temelinde de aslında bu yatmaktadır.

Kur'ân'da Sûre ve Âyetlerin Tertibi

Mütevatir olarak bize kadar gelen Kur'ân'daki sûre ve âyetlerin tertibi, nüzûl sırasına göre bir tertip olmayıp, Resulullah'ın (s.a.s.) Cibril'e Kur'ân'ı son arzındaki okuyuşuna ve bunun da bize kadar mütevatir olarak gelmesine göredir. Şüphesiz Allah Resûlü (s.a.s.) kendisine herhangi bir âyet nazil olduğunda, surelerin tertibinde bildirdiği gibi, bu ayetin, hangi surenin hangi ayetleri arasına konulacağını ashâba bildiriyordu. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.s.) böyle yaptığı, Kur'ân'ın bölümlere ayrılmasıyla ilgili sahih hadiste de açıkça görülmektedir.

Netice itibarıyla diyebiliriz ki, surelerin içindeki âyetlerin dizilişleri tevkîfi olduğu (vahye dayalı olup içtihad kaynaklı olmadığı) gibi, surelerin diziliş sırası da kesinlikle tevkîfidir.

Surelerin ve âyetlerin tertibi olmasaydı, dinleme yolu ile olan arzın tertipli olduğu nasıl tahayyül edilebilirdi? Zira Kur'ân'ın tamamı, Resûlullah (s.a.s.) zamanında, hurma ağacı yapraklarında, kemik parçalarında, derilerde vs. yazılı halde idi. Bu yazılı parçalar her zaman Hz. Peygamber'in gözü önünde idi. Sahabe onlarda yazılı olanları, hatta Kur'ân'ın tamamını ezberlemiş olmalarına rağmen evlerinde muhafaza ediyorlardı. Sadece o gün yazdıklarını da değil, o güne kadar nâzil olan bütün Kur'ân'ı ezberliyorlardı. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Resulullah'ın (s.a.s.) zamanında Kur'ân'ı ezberleyenlerin sayısı azımsanmayacak kadar fazlaydı.² Bazı ashaptan Kur'ân'ı ezberleyenlerin sayısı ile ilgili rivayet edilen haberleri, ancak bu rivayeti aktaran ravinin bu konudaki bilgisi ya da sadece kendi kabilesinden olanları zikretmesi açısından değerlendirmeliyiz. Bu konudaki farklı rivayetleri dikkatlice inceleyen kimse, bunun böyle olduğunu açıkça görecektir. Bu konuyu detaylı bir şekilde yıllar önce kaleme aldığımız "Ulûmu'l-Kur'ân" adlı eserimizde inceledik.³ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) refîk-i a'laya varışıyla, Kur'ân vahyinden en son nazil olan âyetler arasındaki zamanın oldukça kısa olmasından dolayıdır ki, Kur'ân'ın sûre ve âyetlerinin bir kitap haline getirilmesi Resulullah'ın (s.a.s.) zamanında olmamıştır. Zaten vahiy süreci devam ettiği müddetçe bunun yapılması da asla düşünülemezdi. Hz. Ebûbekir (r.a.) zamanında, Kur'ân'ın bütün sureleri, mevcut âyet tertibine göre, sahabeden büyük bir kurra topluluğunun da nezaretinde, Hz. Zeyd b. Sabit'in hattıyla yazılarak özel sayfalar halinde toplanmıştır. Bu yazma işi de, getirilen âyetlerin, Resulullah'ın (s.a.s.) huzurunda yazılanın bizzat kendisi olduğuna dair iki adaletli şahit getirilme şartına uygun olacak

² İbn Hacer de eserinde, Kur'ân'ın tamamını ezberleyen sadece 29 kişiyi isimleriyle zikretmektedir. Bkz: Fethu'l-Bârî, 9/43.

³ Merhum Kevserî'nin "Ulûmu'l-Kur'ân" konusuyla ilgili oldukça mükemmel bir eseri vardır. Bu eserinde Tefsir usûlü, Esbâb-ı Nüzûl, Nesh, Kur'ân'ın Cem'i ve bu konudaki şüpheler, Kur'ân'ın Yazılması, Kıraat ve Tefsir kitapları, bunlar arasında karşılaştırma, Kârî ve Müfessirlerin tabakaları, Rivayet ve Dirayet yöntemleri gibi konuları detaylıca ele almıştır.

şekilde yapmışlardır. Böyle bir yöntemin esas alınmasındaki gaye, getirilen âyet pasajlarının, ashabin huzurunda ve Resulullah'ın (s.a.s.) gözetiminde yazılanın aynısı ve resm-i Kur'an'a uygun olmasındaki titizlikten kaynaklanmaktadır. Yoksa asla getirilen bu şahitlerin amacı, toplanılan âyetlerin, âyet olup-olmadığı için değildir. Zira Kur'ân'ı ezberleyen ashap sayı itibarıyla oldukça fazladır. Zaten konuyla ilgili Huzeyfe'nin (r.a.) rivayet ettiği haber de, buradaki şahit getirmedeki amacın, getirilen vahiy pasajlarının bizzat Resulullah'ın (s.a.s.) huzurunda yazıldığını ortaya koymak içindir.

Kur'ân'ın Kitap haline Getirilmesindeki Temel Sebep

Hz. Ömer'in (r.a.) Kur'ân'ın, sahifeler halinde toplanmasını ortaya atmasındaki asıl sebep, Yemame savaşında ashaptan çok sayıda Kur'ân hafızının şehid edilmesidir. Hz. Ebûbekr'in (r.a.) başlangıçta tereddüt etmesindeki temel sebep ise, (bir kitap haline getirildiğinde), Kur'ân'ın ezberlenmesi işinin biraz gevşekten alınması ve tembelliğe sebebiyet verme endişesidir. Yoksa yazıya dökülmesinin verdiği bir rahatsızlık değildir. Nitekim Yüce Allah da:

رَسُولٌ مِنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُطَهَّرَةً “Tertemiz sayfaları okuyan, ve Allah tarafından gönderilen bir Resuldür.” (Beyyine 98/2) buyurmaktadır. Bu apaçık âyet-i kerime varken, nasıl olur da sûre ve âyetlerin sahifeler halinde yazılmasında herhangi bir çekingenlik olsun?

Ashabın Savaşlarda Kur'ân'ı Yanlarında Taşımaması

Ashabın, seyahatlere ve savaşlara çıkarken, yanlarına Kur'ân'ı almamalarındaki sebep, düşmanın Kur'ân'a herhangi bir zarar vermesi endişesi ve Allah Resûlü'nün (s.a.s.), düşman topraklarına giderken Kur'ân'ı yanlarında götürme konusundaki yasağına tamamen uymalarıdır. Zaten Yemame'de şehid edilen Kur'ân hafızları da, bu yasağı uyararak, oraya giderken Resulullah'ın (s.a.s.) huzurunda yazılan ve kendi evlerinde titizlikle muhafaza ettikleri âyet pasajlarından hiç birini yanlarında götürmemişlerdi. Farklı yazı malzemelerindeki vahiy pasajlarının toplanarak, bütün âyetlerin tek bir Mushaf haline getirilmesinden önce, Yemame'dekine

benzer olaylar tekrarlanacak olursa, bunun tabii sonucu olarak Kur'ân'ın bir araya getirilmesi işinin ashaptan Kur'ân hafızlarının sadece ezberlerinden okumalarıyla gerçekleştirilebileceği, dolayısıyla ashabin Resulullah'ın (s.a.s.) huzurunda yazmış oldukları resmi vahiy pasajlarının unutulabileceği endişesi, Hz. Ömer'i (r.a.) böyle bir teklifte bulunma düşüncesine sevketti. Hz. Ömer'in (r.a.) bu teklifine hem Hz. Ebûbekir, hem de diğer ashap muvafakat ettiler. Böylece bütün sûrelerin âyetlerinin özel Mushaf sayfalarında bir araya getirilmesi işi, ashabin büyük bir çoğunluğunun da gözetiminde, Zeyd b. Sabit'in eliyle gerçekleşti. İşte daha sonra yüzlerce Mushaf, bu dönemde bir araya getirilen bu Mushaf'tan çoğaltılarak yazıldı.

Mushafların Çoğaltılma İhtiyacı

İslamî fetihlerin sınırları oldukça geniş bir alana yayılması ve uzak bölgelerdeki yerlerde, Kur'ân'ın okunmasında birtakım hataların başlaması neticesinde, Hz. Osman döneminde ashap, Hz. Ebûbekir'in (r.a.) bir Mushaf haline getirdiği nüsha esas alınarak, değişik nüshalar yazılıp, meşhur karilerin gözetiminde diğer ülkelere gönderilmesinde görüş birliğine vardılar. Tâ ki her bölge halkı, kendi yazdıkları Mushafları, ashabin gözetiminde kendilerine gönderilen bu Mushaflarla karşılaştırsınlar, hem yazılması ve hem de okunması konusunda bunları kendilerine temel ölçü olarak kabul etsinler. Ve bir de bazı kimseler, ferdi olarak yazmış oldukları özel Mushaflarını ve okumadaki yanlışlarını terk etsinler. Alınan bu karar konusunda ashaptan hiç kimsenin bir itirazı olmadı. Hatta Übey b. Ka'b bile Zeyd b. Sâbit'e Mushaf'ı yazma konusunda yardımcı olanlardandı. Zehebi'nin, Übey b. Ka'b (r.a.)'ın vefatının daha önceki bir dönemde olduğunu iddia etmesi ise tamamen yanlıştır. Bir de İbn Mes'ûd (r.a.) yazma işindeki görevlendirilmemesindeki rahatsızlığını ilan etmesine rağmen bu hikmet dolu iş üzerine topluluğa uymuştur. Hatta İbn Mes'ûd (r.a.), kendisine Mushafların çoğaltılması konusunda şikayete baş vuranlara: "Kur'ân, Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) yedi farklı şekil olan, yedi harf üzerine nazil oldu." diyerek onlara mukabelede bulunmuştur. Kur'ân'ın yazılması işini üzerine alan Zeyd b. Sâbit, Hz. Osman zamanında bir komisyonla beraber bu işi yaptı. Nitekim Hz. Ebûbekir zamanında da Kur'ân'ı tek bir Mushaf'ta

yazıya geçiren oydu. Dolayısıyla Hz. Osman'ın, Zeyd b. Sabit'i yazma ve çoğaltma işinde yetkili kılması, İbn Mes'ûd (r.a.)'un rahatsızlığına sebep olamaz. Çünkü Zeyd b. Sabit (r.a.), Hz. Ebûbekir döneminde de bu görevi yürütendi. Gerek Hz. Ebûbekir gerekse Hz. Osman zamanında Zeyd b. Sâbit'in bu işte görevlendirilmede tercih edilmesi, gençliği, dinamikliği/dayanıklılığı ve yazısının mükemmelliği ile Hz. Peygamber'in yanında en çok kalan vahiy katiplerinden biri olması sebebiyledir. Bunun içindir ki bu işe de en layık olan o olmuştur. Bir de Hz. Peygamber'in onu (Zeyd'i) mushafı yazmak üzere seçmesi Hz. Ebubekir ve Hz. Osman için güzel bir örnek teşkil ediyordu Hz. Ebûbekir (r.a.) ve Hz. Osman, Allah Resûlü'nü (s.a.s.) kendilerine örnek almış, Zeyd b. Sabit'i bu işte kullanmışlardır. Bununla birlikte Zeyd b. Sabit'in (r.a.), vahiy yazma işinde en fazla deneyiminin olması, çoğaltılacak bu nüshaların yazılarının tek bir yazı biçiminde olmasını sağlayacaktı. Değişik yerlere gönderilecek bu Kur'ân nüshalarının yazım üsluplarının aynı olması ise zaten istenilen bir durumdu. Böyle oldukça zor ve yorucu bir işi ashaptan yaşlı birine vermek, haksızlık olurdu. Aynı zamanda ashaptan hiçbir kimsenin, İbn Mes'ûd hazretlerinin üstünlüğüne, gerek Kur'ân ve gerekse Kur'ân ile ilgili ilimlerde geniş bir bilgi birikimine sahip olmasına bir itirazı olamazdı. Bir de bunun yanında İbn Mes'ûd hazretlerinin Kûfe'de Kur'ân öğretimi gibi çok önemli bir vazifeyi üstlenmiş olmasından ve dini konularda oranın ahalisine hocalık yapmasından dolayı, ashap onun, Kur'ân'ın çoğaltılma işinde olmamasına herhangi bir itirazının olabileceğini asla düşünmüyorlardı. Bunun yanında O'nun, Kur'ân'ın çoğaltılma süresince Kûfe'deki bu önemli vazifesine ara vermesi, henüz temellerini attığı İslami ilimlerin gelecek açısından maslahatına uygun değildi. Aksine İbn Mes'ûd (r.a.)'un, başlatmış olduğu bu önemli faaliyetin Cenab-ı Hakk'ın izniyle daha ileri bir safhaya götürülmesi için devam etmesi gerekiyordu.

Hz. Osman (r.a.) zamanında yapılan bu çoğaltma işlemi, hicretin 25. yılından 30. yılına kadar tam beş yıl sürdü. Sonra da çoğaltılan bu Mushaflar değişik bölgelere gönderildi. Hz. Osman (r.a.) bunlardan bir tane kendisine bir tane de Medineliler için ayırdı. Diğerlerini de Mekke, Şam, Kûfe ve Basra'ya gönderdi. Gönderilen bu Mushaflar, Kur'ân'ın gerek okutulma-

sında, gerekse Resulullah'ın (s.a.s.) Kur'ân'ı arzettiğinde yanında bulunan meşhur Kur'ân hafızlarının ve okutucularının nezaretinde gönderiliyordu. Bütün Müslümanlar, Hz. Osman'ın yapmış olduğu bu çok önemli işten dolayı herkes ona derinden müteşekkir oldu. Bu teşekkürü yapanların başında da Hz. Ali (r.a.) gelmekte idi. Zira Hz. Ali (r.a.), Ebû Ubeyd'in (r.a.) Fezâilu'l-Kur'ân adlı eserinde Abdurrahman b. Mehdî'nin Şu'be'den, onun Alkame b. Mersed'den, onun da Süveyd b. Ğafele'den rivayetinde bu konuyla ilgili şöyle demektedir:

“Şayet ben bu Mushafların çoğaltılması işinde görevlendirilmiş olsaydım, ancak Hz. Osman'ın yaptığını yapardım.”

Son arzda mevcut olan kıraatlar, Kur'ân'ın sınırlarını gösterir. Ashap, bu kıraatları yazıyla cem edilmesi mümkün olan bütün kıraatları yazıyla cem ettiler. Sahabenin yazısında o zaman hareke ve noktalama işaretleri henüz yoktu. Hatta kelimelerin ortalarındaki elifleri de yazmıyorlardı. Bunun için de yazıyla **fetebeyyenû ile fetesebbetû, yenşurukum ile yenşuzukum** v.b. arasındaki mütevatir kıraat farklılıklarını aynı anda gösterebiliyorlardı. Yazıyla bu farklılıkları göstermeleri mümkün olmayınca da, bunlardan her birini farklı bir Kur'ân nüshasına yansıtıyorlardı.

Bu ilk Mushaf nüshalarındaki kıraat farklılıklarının özellikleriyle ilgili başlangıçtan günümüze kadar ki detaylı bilgiler, konuyla ilgili kitaplarda kaydedilmiştir. Bu konudaki ulaşılması en kolay eserler, ed-Dânî'nin el-Mukni' ve el-Muhkem adlı eserleridir. Bu iki eserinde, başlangıçtan itibaren Kur'ân'ın yazıya geçirilmesiyle ilgili konuların anlatıldığı eserleri özetlemiş, yine başlangıçtan itibaren farklı Mushaflardaki kelime yazılışlarının inceliklerini bilen her tabakadaki yüzlerce kurrânın hayatları hakkında bilgileri toplamıştır. Elimizde, Kur'ân'ın yazısıyla ilgili her tabakada telif edilen oldukça zengin bir kitap koleksiyonu mevcuttur.

Hz. Osman (r.a.) Zamanında Değişik Yerlere Gönderilen Mushaflar

Saçaklı'nın da belirttiği gibi, bu ilk Mushaflardan Kûfe'ye gönderilen Mushaf, Meşhur Allame Sehâvî zamanında Trablus Şam'a yakın bir yerleşim yeri olan Ervad yarımadası yanındaki- Tartus'ta muhafaza edilen, daha

sonra da Humus kalesinenakledilmiş olan Mushaf'ın ta kendisidir. Nablûsî 1100/1688 yılında Kudüs'e yaptığı büyük seyahatinde bu Mushaf'tan bahsetmektedir. Cihan harbine kadar da bu Mushaf belirtilen bu yerde muhafaza edilmiş, daha sonra da buradaki yetkililer onu Osmanlı Devletinin başkenti olan İstanbul'a getirmişlerdir.

Aynı şekilde Medine-i Münevvere'deki Mushaf da Cihan Harbine kadar asırlarca Ravza-i Mutahhara'da muhafaza edilmiş, Cihan Harbinde o da İstanbul'a getirilmiştir. İnşallah savaş tamamen bittikten sonra bu Mushaf eski yerine iade edilmiştir.

Şam bölgesine gönderilen Mushaf ise, önce Taberiye'de daha sonra da Dimaşk'a, getirilerek, İbnü'l-Cezerî zamanında Tevbe Mescidi'nde muhafaza ediliyordu. Aynı şekilde Cihan Harbine kadar Emevî Camisindeki Hatip odasında muhafaza edilmiş, daha sonra da İstanbul'a getirilmiştir.

Yüzyılımızın meşhur alimlerinden Şam'lı Abdülhakim el-Efğânî, Cihan harbinden bir süre önce ve kendisinin vefatından da birkaç sene evvel, Şam'da bulunan bu Mushaf'ın yazıldığı şekliyle yazması kendisine ilham edilmiştir. Sanki o, bu Mushaf'ın buradan başka bir yere nakledileceğini hissetmiş gibidir. O da bizzat kendi el yazısıyla, bu Mushaf'ın aynısını yazmıştır. Bu alim insan Abdülhakim'in yazdığı bu nüsha, Şam'da günümüze kadar onun bazı dostlarının yanında hâlâ muhafaza edilmektedir. Abdu'l-Ğanî en-Nablûsî, “el-Hakîkatu ve'l-Mecâz fî Rihleti'ş-Şâm ve Mısır ve'l-Hicaz” adlı eserinde Humus ve Mısır'da görmüş olduğu bu tarihi Mushafların özelliklerinden bahsetmektedir. Yine “Münâdemetü'l-Etlâl” adlı eserde, son zamanlarda Şam'da bulunan Mushaflarla ilgili birtakım bilgiler zikredilmektedir.⁴

Ebû Ubeyd'in bazı kütüphanelerde Akîle ve Şerhleriyle ilgili eserlerde görmüş olduğu Hz. Osman'a (r.a.) ait olan Mushaf'a gelince, Makrizi'nin “Hutat”ında belirttiği gibi, bu Mushaf'ın, Amr Camisindeki Hz. Esmâ'nın aynısı olduğu da uzak bir ihtimal değildir. Belki de bu Mushaf, Abdul-Aziz b. Mervan'ın, içinde herhangi bir kimsenin bulacağı her yanlış yazılıma

⁴ Bu kitap Abdulkadir Bedran'a ait olup, el yazmasıdır. Bu kitabın ikinci baskısı Şam'da el-Mektebu'l-İslâmî tarafından 1985 yılında yapılmıştır.

büyük bir hediye vereceğini vaat ettiği Mushaftır ki, Kûfeli bir kâri, *na'ce* kelimesinin yerine *nec'a* yazıldığını tespit etmiştir. Daha sonra bu Nüsha, Peygamber Efendimizin (s.a.s.) diğer birtakım kutsal emanetleriyle birlikte, Kahire'de bulunan Melik Ğavri Kubbesine, oradan da yukarıda zikredilen eserlerle beraber, Meşhed-i Hüseyin'e taşınmıştır. Bu konuyla ilgili malumatları Şeyh Bahît "el-Kelimâtu'l-Hisân" adlı eserinde vermektedir.

Bazı sahtekar kimseler de bu konuyu istismar ederek, ellerindeki Mushaf'ın güya Hz. Osman (r.a.) şehid edilirken okuduğu Mushaf olduğuna inandırmak için, eski bazı Mushaflara kan sürüyorlar. Kütüphanelerde üzerine kan sürülmüş nice Mushaflar var! Allah (c.c.) onların cezalarını versin.

Ancak Memlûk Hükümdarı Zahir Baybars'ın, insanlarını irşad için gittiği başarılı icraatı esnasında, Volga'nın kuzeyi ve çevresindeki Moğol Hükümdarına gönderdiği Mushaf'a gelince, her ne kadar sahabe zamanında yazılan eski bir Mushaf Nüshası olsa da, oralardaki yaygın bir kanaatte olduğu gibi bu Hz. Osman'a ait olan Mushaf değildir. Çünkü bu Mushaf'ın bazı kelimelerinin yazılışında, Allâme Şihab el-Mercâni'nin de "Vefeyâtu'l-Eslâf ve Tahiyâtu'l-Ahlâf" adlı eserinde de tespit ettiği gibi, Hz. Osman'a ait olan Mushaf'takilerden farklılıklar vardır. Bu Mushafla Hz. Osman'a ait olan Mushaf'taki farklılıklar, Kur'an'ın imlasiyle ilgili telif edilen "Râiyye" ve diğer kitaplarda mevcuttur. Öyle anlaşılıyor ki, Baybars'a gönderilen Mushaf, Kuzey Moğol Devletinin yıkılmasından sonra Semerkand'daki Ubeydullah el-Ahrâr es-Semerkandî Camiinde muhafaza ediliyordu. Önceki yüzyılda Ruslar Semerkand'ı işgal edince, adı geçen bu Mushaf'ı Rus İmparatorunun kütüphanesine götürdüler. Çarlık Rusya yıkılınca kadar da burada muhafaza edildi. Takriben 15 yıl önce Çarlık Rusya yıkılınca, buradaki bu Mushaf'ın yeniden Semerkand'daki Camiye iade edildiği söylenmektedir. Ancak buradaki Müslümanlar, zaman içinde bu Mushaf'ın farklı sayfalarını kutsallığına inanarak almak suretiyle, ortada bir şey bırakmadılar ve bu son derece öneme haiz tarihi eser de yok olup gitti. Allah'ın bazı hususlarda işine akıl ermez.!

Bu Mushaf'tan geriye kalan sayfalardan, fazilet sahibi bir takım kimseler mikrofilmlerini aldılar. Yukarıda da zikrettiğimiz gibi Kur'an'ın yazılış serüveninin her aşamasıyla ilgili detaylar müstakil kitaplarda mevcut olduğu için, Kur'an'ın yazılışıyla ilgili her ne kadar bu Mushafa bir ihtiyaç olmasa da, bu Mushaf'ın oldukça önemli bir tarihi önemi vardı.

Ashabın Değişik Bölgelerde Kur'an Eğitimiyle İlgili Faaliyetleri

Ashaptan, Kur'an'ın ezberlenmesi ve öğretilmesi için uzak beldelere gönderilen kurrânın yaptığı bu görev, gerçekten her türlü takdire şayan bir iştir.

Ashabın hayatıyla, o zamanki beldelerin durumuyla ve buralardaki kurranın hayatlarıyla ilgili yazılan tarih kitapları, bu konuda ortaya konulan ve sonsuz teşekkürü gerektiren gayretlerle doludur. Bu söylediğimiz konunun doğruluğunu Ebû Zur'a ed-Dımeşkî'nin "Târîh-u Dımeşk"inde, İbn Dureys'in "Fezâilu'l-Kur'an"ında, İbn Asâkir'in "Târîh-u Dımeşk"inde, Zehebî'nin "Tabakâtu'l-Kurrâ"ında ve bu konuyla ilgili telif edilen eserlerde bulmak mümkündür.

Fethedilen yerlerin genişliğine ve oralardaki insanların Kur'an'ın okunmasına verdikleri öneme baktığımızda, Ashap döneminde bu değişik İslam memleketlerindeki Mushafların sayısının, yüz binden az olmadığını söyleyebiliriz. değildir. Kaldı ki Hz. Ömer el-Fâruk (r.a.), beytü'l-maldan, sadece Kur'an'ı ezberleyip, derinliğine üzerinde düşünmeyi ihmal ederler düşünceyle, Kur'an'ı, hem ezberleyip hem de tefsiriyle meşgul olanlara tahsis ayırıyordu. İbn Mesûd ve İbn Abbas (r.a.), Kur'an'ın hem ezberini hem de onunla ilgili derin bilgiyi beraberce öğretenlerdendi.

Gerek Kur'an, gerekse fıkıh ilimleri Kûfe'de İbn Mesûd'dan okuyarak mezun olan pek çok alim vardır. Hatta sadece Kurradan Abdurrahman b. el-Eş'as ile beraber Ümeyye oğullarına karşı gelenlerin sayısı 4000 civarındadır. Bunlar, İbn Mesûd hazretlerinin tabiinden en üstün talebeleri ve talebelerinin talebeleridir. Yine Ebû Mûsa el-Eş'arî, Basra'nın Camisinde, talebelerini gruplara ayırıyor, her gruba gözetmesi için bir başkan tayin ediyor, sonra da kendisi bunların hepsine Güneşin doğuşundan öğlen vakti

girinceye kadar hem Kur'ân'ın talimi hem de ezberletilmesi noktasında denetim yapıyordu.. Şam'da vefat edinceye kadar aynı faaliyeti her gün Ebu'd-Derdâ (r.a.) da yapıyordu. Bu zatların Kur'ân'ın gerek ezberletilmesi gerekse anlaşılması için yaptıkları faaliyetleri bu küçük makaleye sığdırmak mümkün değildir.

İşte böyle Ashabın, Kur'ân eğitimi ve Kur'ân'ın kısımları sayılan farklı kıraatları konusundaki gayretleri oldukça yoğun olmuştur. Bu kıraatlar, mütevatir kıraatlar olup, kıraat tabakalarının hiçbir döneminde bunların üzerine bir şey eklenmemiştir. Peygamber Efendimize (s.a.s.), sahabilerden ve tabiinden bazı kimselere nispet edilen bir takım âhâd kıraatlara gelince, bunlar kesinlikle Kur'ân'dan değildir. Bunlar ancak tefsir kabilinden bilgilerdir ki, bunlar ya bahsi geçen kimselerden Kur'ân'ın öğretilmesi esnasında öğrenilmiş, sonra da kıraat olarak algılanmış, ya da öğreticinin yanlış okuduğunda bunu dinleyen kimse tam bilemeden onu farklı bir kıraat zannetmiştir. Nitekim şu örnek, tam da bu konuya ışık tutmaktadır. Mâlik b. Enes (r.a.), kıraat imamlarından olan Nâf'î'ye, konuyla ilgili istişare ederken, namazlarda insanlara imamlık yapmamasını tembih etmiştir. Bu tavsiye şu meyanadadır:

“Sen kıraat konusunda insanların rehberi konumundasın. Şayet sen namazlardaki kıraatında yanılacak olursan, muhtemelen insanlar senin bu yanılmanı, sana gelen farklı bir kıraat rivayeti olarak algırlar. Böylece senin bu yanılman, insanlar tarafından bir kıraat olarak benimsenir.”

İşte bu şaz kıratlar da İslam bilginleri tarafından, konuyla ilgili kitaplarda kayıt altına alınmıştır. Bunlardan bazısına, Kur'ân'ın bir tefsiri olarak bakılmış, bazısının da kesin olarak yanlışlığı belirtilmiştir.

Rivayet edilen bir takım uydurma ve yalan kıraatlar da vardır ki, bunlardan hiçbirinin hiçbir zaman kıraatlardan sayılmaması gerekir. Bu kıraatların mahiyetini, bu konuda söz sahibi bilginler kesin delillerle bilmektedirler. Ebû Ubeyde, “Fezâilu'l-Kur'ân” adlı eserinde, Hz. Osman (r.a.) zamanında büyük bir sahabe topluluğu önünde Kur'an'ın toplanmasını ele aldığı yerde şöyle demektedir:

“Kur'ân'dan en küçük bir şeyi inkâr eden, önce söylediklerinden dönmeye davet edilir. Şayet diretir de dönmez ise bu kimse mürted kabul edilir.

Daha sonra da şaz ve mütevatir olmayan rivayetlere deyinirken: “Bu ve buna benzer kıraatlar boldur ve bunlar Kur'ân'ı tefsir eder konumdadır. Tefsirde bunlar tabiinden rivayet edilerek güzel karşılanırken, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ashabından ileri gelenlerinin hem de bizzat kıraat olan rivayetleri elbette daha güzel karşılanır. İşte bu, tefsirden hem çoktur ve hem de daha güçlüdür. Bu türlü kıraatlarla ilgili çıkaracağımız en indirgemeci sonuç, doğru olan yorumu bilmektir. Zira, bu konu, ihtisas gerektiren bir ilim dalı olduğu için değerini ilim erbabından başkası bilemez.”

Fatiha ve Muavvizetân Surelerinin İbn Mes'ûd'un (r.a.) Mushafında Olmaması

İbn Mes'ûd, Übey b. Ka'b ve İbn Abbas (r.a.) gibi sahabilerden, mütevatir kıraatlara muhalif rivayet edilen benzeri örneklerin, biraz önce de geçtiği üzere bir tefsir mesabesinde olduğu açıktır.

İbn Mes'ûd'dan (r.a.) mütevatir olarak rivayet edilen kıraatlar, onun Kûfede'ki öğrencileri tarafından nakledilmiştir. Âsım bunları, Zir b. Hubeyş'ten naklen almıştır.. Ebûbekir b. Ayyâş da Âsım'dan almıştır ki, bu rivayetlerin tevatür dereceleri tartışma getirmeyecek şekilde oldukça güçlüdür. Ve bu rivayetler de asla şaz kıraatlar yoktur. Her kim İbn Mes'ûd'un (r.a.) Mushafında Fatiha ve Muavvizetan sûrelerinin olmadığını veya onun Muavvizetân surelerini sildiğini bilerek iddia ederse, bu kimse yalancının tâ kendisidir. Şayet bilmeden böyle bir iddiada bulunursa, o zaman da şüphecinin tekidir. İbn Mes'ûd'dan talebelerinin mütevatir olarak rivayet ettikleri kıraata göre, Muavvizetân sûreleri onun kıratında mevcuttur. Aynı şekilde Fâtiha sûresi de mevcuttur. Zaten dünyanın doğusunda ve batısında, Müslümanların öteden beri okudukları her zamanki ve her tabakadaki kıraatları, Âsım'ın mütevatir olarak İbn Mes'ûd'dan aldığı kıraattır. O zaman âhad olan bir rivayet, mütevatir olan bir rivayeti nasıl ortadan kaldırabilir ki! Bir de İbn Mes'ûd'un (r.a.) zamanında büyük-küçük herkes,

gerek Fâtiha'yı, gerekse Muevvizeteyn'i, hem namazlarında hem de dua niyetiyle zaten ezbere rahatça okuyorlardı. İşte herkes tarafından rahatça ezbere bilinen bu surelerin, unutulma endişesi olmadığından, Mushaf'ına almamasına da bir engel yoktu. Ya da indirilen Kur'ân'ın bizzat kendisinden olmayan aşır işaretleri, sûre isimleri ve âyet sayıları gibi işaretleri, tamamen Kur'ân'dan uzaklaştırmak maksadıyla, bilindiği şekliyle surelerin kendilerini değil de surelerin isimlerini silmesinde aynı şekilde hiçbir engel yoktu. Zaten İbn Hazm, bu konuyla ilgili ileri geri konuşanlara, değişik eserlerinde oldukça doyurucu cevaplar sunmuştur.

Müslümanların, indiğinden günümüze, günümüzden de kıyamete kadar Kur'ân'ın gerek ezberlenmesi ve gerekse anlaşılmasına verdikleri büyük önemden dolayıdır ki, herhangi bir cümlesinde, herhangi bir şüphecinin şüphesi veya herhangi bir kelimesinde herhangi bir yanlış okuyucunun hatası onu değiştirip örtemez. Zaten beşer tabiatı gereği, insanların tamamının, aynı ezber gücünde, aynı anlayış ölçüsünde ve aynı bilgi seviyesinde olması da beklenemez. Ancak Kur'ân'ın okunması konusundaki şüphe ve hatalar, her dönemdeki Müslümanların, onu ezberleyip mükemmel bir şekilde korumaları karşısında tamamen yok olup gider. Aynı zamanda konunun ehli olan kimseler de, kıraatlardan tefsir kabilinden olanlarla, yanlışlıkla kıraat zannedilene, dikkatsiz bir kısım râvilerin sadece mücerred bir haberi bir kıraat olarak zannetmeleriyle, uydurulmuş bir rivayet arasındaki farkları çok açık ve net bir şekilde ayırd etme melekesine sahip olduklarından, kıraat olarak rivayet edilen bu rivayetleri rahat bir şekilde bilirler. Dolayısıyla da bu kıraatlardan her biri için, hakkında verilmesi gereken en uygun hüküm vermiş olurlar.

Oryantalistlerin Kıraatlara Duydukları İlginin Sebebi

Son zamanlarda Batılı Oryantalistlerin, ilk dönem İslam Alimleri'nin özellikle Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân ilimleriyle ilgili olan, tabakat kitapları, şaz kıraatlar, kıraat ve yazıyla ilgili eserlerini yayınlama noktasında, büyük bir gayret harcadıklarını görüyoruz. Hatta sadece bununla da yetinmeyecek, bu çalışmalarını ilk dönem dil, fıkıh, hadis ve doğu bilimlerinin değişik alanlarıyla ilgili olarak ara vermeden sürdürüyorlar. Bunların pek çoğunun

bu gayretlerinde, büyük bir cehalet ve kinle, aydınlık bir Nûr olan ve ışığını Kur'ân'dan alarak bütün bir yer küredeki karanlık gözleri aydınlatan İslam'a karşı, eski dönemlerdeki Haçlı ruhunun, yeni bir yöntemle diriltilmesi hamlesinin ruhu sezilmektedir. Bu İslam ki, insanlar akın akın ona koşmuşlardır. Yeryüzü, onun sayesinde yepyeni bir düzene kavuşmuştur. Bunun karşısında günümüzde, her ne kadar aldatma, yalan ve iftiradan uzak oldukları görüntüsüyle, objektif bir ilmilik adı altında bu çalışmalar yapılırsa da, oryantalistlerin asıl gayeleri apaçık bir şekilde ortadadır.

Kur'ân-ı Kerim'in tarihiyle ilgili olarak ele aldığımız bu özet yazıdan da anlaşıldığı üzere, oryantalistlerin bu konularla ilgili yapmış oldukları bütün gayretleri, neticesiz ve beyhudedir. Şayet bu kimseler, yerin diplerine ya da semaların ötesine bir yol bulup da çıkacak olsalar bile, Cenab-ı Hakk'ın sevgili kulu ve peygamberine indirmiş olduğu Kur'ân-ı Kerim'e, yakından uzaktan en küçük bir zarar veremeyeceklerdir. Şayet Ezher Üniversitesi, bu anlamdaki gayretlerinin bir kısmını bu konularla ilgili kitapların gerek aynen gerekse yeniden bir takım açıklayıcı ilaveler de yapmak suretiyle yayınlanması işine ayırsa, bütün bu aldatmaya çalışanların yollarını tamamen kesmiş olur. Bu da hiçbir zaman Allah'a göre zor olan bir iş değildir.